

KRING VALETS

STRIDSFRÅGOR

DEMOKRATIENS bärande princip är dels partiernas fria tävlan och dels deras ansvar inför valmännen, i Sverige de 4,5 miljonerna röstberättigade männen och kvinnorna. Men det har ofta varit så och så med detta folkliga ansvarsutkrävande. I stället för att blicka tillbaka ha väljarna gärna velat se framåt. De fetaste och rundhäntaste löftena ha tilltalat mera än rannsakan om det förflutna. I den trygga känslan härav ha socialdemokraterna alltid i valtider till överbelamring fyllt sitt skyltfönster med sociala reformer. Så även i år. Treveckorsestemestern — som partiet i våras var med om att avstyrka och som dess ledande tidningar då avrådde! — har sålunda till oerhörd förvåning blivit affischernas slagnummer. Socialdemokraternas väljare ha nästan obesett beviljat decharge för gångna räkenskapsår och ställt ut en blankofullmakt åt partiledningen för den nya perioden.

Även om det är de röstberättigades självklara plikt att vid valet mellan partier och personer fästa avseende vid den utfästa politiken under de år, som valet avser, kan det väl i år inte rimligen vara möjligt för dem att undgå att även reflektera över den gångna perioden och dess system. Svenska folket är inte så tanklöst, att det inte nästan dagligdags måst fråga sig, *varför* inte allt gått efter tvärsäkra beräkningar och *varför* regleringssamhället så långt ifrån att avta efter kriget tvärtom tilltagit under fredsåren. För att citera ett uttryck från Qualunquepartiets ledare i Italien eller anknyta till ett uttalande av en kvinnlig talarinna på det engelska Labourpartiets senaste kongress kan man fråga, *varför* även vi svenskar »fått det sämre, sedan vi fått det bättre» — basåret för jämförelsen är lämpligen 1938, kanske det sista relativt idylliska året i vår historia.

På nyåret 1945 — då krigets slut siktades — skrev Gunnar Myrdal i sin bekanta apokalyptiska introduktionsuppsats i *Tiden*: »Vårt parti har dock en linje och en praktisk plan, klarlagd i Arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Och vi har makten.» Han tillade:

»Vårt partis politiska ställning kommer att vara undergrävd, om vi misslyckades med vår ekonomiska efterkrigsplanering.»

Kan någon mer på allvar hävda, att regeringspartiet lyckats med sin »ekonomiska efterkrigsplanering»? Rimligtvis inte. För det första gäller, att utvecklingen löpt i andra banor än efterkrigsplaneringskommissionen under hr Myrdals egen ledning föreställde sig. För det andra har regeringen under den korta tiden av tre år hunnit rubba grundvalarna för Sveriges tidigare ekonomiska stormaktsställning. Detta är den nakna verkligheten. Det är härtill, som väljarna ha att ta ställning.

Naturligtvis har regeringen efter den långa krigsavspänningen och under världens ekonomiska efterkrigskaos haft stora svårigheter att bemästra. Vilket parti som än suttit vid rodret skulle ha mött dem. Men den nuvarande inflationskrisen har visat, att varken 27-punktsprogrammet eller socialistisk planhushållning räckt till. Problemet är, om inte just *de* försvårat krisens bekämpande. När regeringen inte längre hade i ryggen samma högkonjunktursvind som på 30-talet efter vändningen i dåvarande kris, har den inte avslöjat någon högre kompetens eller något större förutseende. Dess övertro på statens centraldirigerande omnipotens har i stället steg för steg fört oss in i reglerings-Sveriges återvändsgränd. Från i stort lika goda utgångspunkter har det socialiststyrda Sveriges ekonomi bräckts, medan — såsom inte minst ett par utredningar i Dagens Nyheter påvisat — Schweiz med sin samlingsregering, där de borgerliga ha majoritet, alltjämt har sin internationella handlingsfrihet i ograverat behåll och där folkets — hela folkets, även de förborgerligade arbetarnas — levnadsstandard reellt torde vara högre.

Mot bakgrunden av det famlande och den valhänthet, som regeringen nu trots alla omskrutna beredskapsplaner lagt i dagen, får man även ett annat perspektiv på den krispolitik, som socialdemokraterna förde 1932—33 och som enligt deras egen propaganda då räddade landet. Om denna har dock hr Myrdal — fortfarande i Tidenuppsatsen 1945 — fällt den kalmerande domen att »konjunkturutvecklingen redan var i vändning», när krispolitiken satte in, att »den nya konjunkturpolitiken fick kanske mera tack än den var förtjänt av», att det »förvisso» kan sägas att »vi» — d. v. s. socialdemokraterna — »hade en alldeles otroligt följesam tur» o. s. v. Med stöd av dessa Myrdalseitat om 1933 års krispolitik — samt om man besinnar de negativa resultaten av den Erlanderska regeringens krispolitik, kan man knappast säga något mildare än

att det icke finns mycket kvar av den socialistiska planeringens nimbus. Det är betecknande, att socialdemokratien tillvann sig väljarnas största förtroende 1940, sedan partiet under fyra år i stort sett avstått från att föra socialistisk politik och nöjt sig med att föra blott socialpolitik med hjälp av det dåvarande borgerliga samhällets fortlöpande välståndstegring.

Vi skola inte här gå närmare in på den ekonomiska krisen eller på regleringssamhällets allbekanta fordringar. Vi vilja blott göra några korta konstateranden.

Den samhällsekonomiska balansens återställande ingår i allas program. Härför fordras det först och främst en ökad produktion. Men hur skall denna nå önskad omfattning, *så länge* importen av råvaror, maskiner och drivmedel måste begränsas av brist på hårdvalutor, *så länge* krisapparaten tar orimligt stor del av produktivkraften och nationalinkomsten i anspråk, *så länge* investeringsverksamheten för näringslivets utbyggnad måste inskränkas, *så länge* kapitalbildningen för framtiden hämmas till följd av den diskriminatoriska beskattningen, *så länge* beskattningen för övrigt skapar fruktan för arbete, *så länge* företagslusten kringskäres av en massa byråkratiska statsingripanden, *så länge* transportväsendet på grund av bilrestriktionerna är nedrustat, *så länge* varubristen åstadkommer stockningar i tillverkningarna och *så länge* arbetskraftsbristen skapat en överrörlighet under den fulla sysselsättningen, vilken i sig själv visat sig produktionsbegränsande och dessutom hinderlig för en i den nutida tekniska arbetsprocessen nödvändig yrkesutbildning? Man talar alltid varmt för ökad produktivitet, men säger det med nya rasslande bojor. Redan nu spåras i vissa fack tecken till en arbetslöshet såsom en följd av importkrisen.

Det gamla borgerliga samhället var förvisso inte utan fel och brister, brister som näringslivets framsynta ledare dessbättre alltmör blevo medvetna om och voro på väg att avarbeta. Men en egenskap kan ej fränkännas det under dess sista halvsekel: det var progressivt, nästan våldsamt om än ibland stötvis progressivt. Vad som nu hotas är just denna vårt näringslivs expressionskraft. Vi stå på tröskeln till den deprimerande stagnationen. Hela den gigantiska möllerska socialpolitiken har — som inte minst hr Myrdal varit angelägen att understryka — till förutsättning haft en fortsatt välståndstegring. Men i stället för att kunna registrera denna stegring riskera vi att grundvalarna för vårt välstånd remnar, samtidigt som penningvärdet ytterligare dalar —

faktiskt hur kronan alltsedan socialdemokraterna 1932 satte sig fast i sadeln oavlättligt sjunkit i värde, ehuru till en början mera omärkligt, något som hjälpt dem att finansiera socialprogrammet. Samhället i dess helhet likaväl som spararna bli de lidande. Är inte detta ett baggböleri med våra hopbragta tillgångar? Hur ha inte socialdemokraterna tidigare varit ivriga att lagstifta mot detta slags skövling? Hur långt har en generation i den fortlevande staten rätt att förstöra vad tidigare generationer idogt samlat eller mödosamt byggt för eftervärlden?

Vi veta sedan länge, att väljarna aldrig någonsin få klart besked i socialiseringsfrågor, hur mycket de än interpellera och *trots* att deras rätt till insyn i socialdemokraternas planer rörande det svenska samhällets framtida struktur måste betecknas som en demokratisk minimifordran. Kvar står, att socialiseringserfarenheterna utomlands så långt man vet förskräcka. Väl kan nya former för producenternas samarbete bli nödvändiga — t. ex. på grund av teknikens och kommunikationernas utveckling, främmande länders handelspolitiska förehavanden, organisationernas stabilisering o. s. v. — men detta är något helt annat än den doktrinärna socialistiska omdaning på — för att citera kommunistiska upprop — »marxismens beprövade grund» — enligt recept, utskrivna flera årtionden före teknikens oanade revolution på basis av prognoser, som i förunderlig grad visat sig strida mot verkligheten.

Årets valstrid liksom de närmast föregående har stått i tecknet av debatten om friheten. Vi erkänna gärna, att även ökad ekonomisk säkerhet för den anställde kan stärka dennes frihetskänsla. Att frigöra honom från fruktan för nöd, arbetslöshet, sjukdom etc. är därför även för borgerliga ett led i frihetens befastande. Men den ekonomiska tryggheten utgör ingen borgen för politisk frihet; tänk bara på kastväsendet! Det är dock inte om önskligheten av största möjliga ekonomiska eller sociala frihet för den enskilde, som meningarna nu bryta sig.

Det gäller först medborgarnas och enkannerligen näringslivets frihet från reglementerande förmyndarskap. Vår tids människor förtjäna inte ödet att uppleva en epok, som — efter stenåldern, bronsåldern etc. — skulle kunna kallas blankettåldern.

Därnäst gäller det att förebygga att det centraldirigerade samhället inkräktar på de medborgerliga rättigheterna eller de konstitutionella garantierna. Vi tro alls inte, att någon dylik frihetsinskränkning avses, hur maktfullkomligt det maktägande partiet

understundom än kan uppträda. Men regleringsstaten bär inom sig en inneboende tendens till maktkoncentration. För att blott hålla sig till det konstitutionella eller parlamentariska fältet — har inte Hayecs förutsägelser i boken »Vägen till träldom» redan visat sig sanna? Riksdagen som sådan hade inte något inflytande över valutareserven, ställdes utanför importregleringen, fick först i efterhand godkänna teckningen av missväxtsubventionerna till jordbruket och diskutera prissättningen för massaexporten; likaså ställdes riksdagen inför fait accompli när det gällde indragningen av slakteritillstånd, d. v. s. frånhändande av ett näringsfång; riksdagen har inte nämnvärt kunnat påverka priskontrollen eller konsumentbeskattningen via clearingkassor eller andra regleringsåtgärder, och dess direktiv om penningpolitiken har inte alltid respekterats. Exempelen skulle kunna mångfaldigas. Det är inte här fråga om, huruvida alla dessa åtgöranden varit oundvikliga eller inte. Problemet är, om folkrepresentationen längre har möjligheter att utöva ett bestämmande inflytande över landets ekonomiska politik, d. v. s. över folkets väl och ve. Svaret är, att makten har lämpats över till regeringen och dess trogna parlamentariska stöd; minoriteten kan naturligtvis rösta nej, om frågan verkligen förelägges riksdagen, men den äger vanligen inte det sakliga detaljmaterialet för att kunna presentera fullständiga alternativ.

Till det väsentligaste i friheten hör också rättssäkerheten. Sedan förvaltningen — verk, kommissioner och nämnder — blivit än mer ingripande i gemene mans liv än domstolsväsendet, är det mer än någonsin ett allas intresse att förvaltningen blir objektiv, enligt det bästa i gamla svenska traditioner. Allmänheten skall veta att ingen mannamån får förekomma. Montesquieu's ord faller i minnet: »När i ett rike man har större fördel av att göra sin cour, sin uppvaktning, än att göra sin plikt är allt förlorat.» Förden skull krävs det bl. a. att ämbets- och tjänstemän — utom att anställningsförmånerna bli sådana att de goda krafterna lockas — tillsättas efter objektiva grunder, inte efter politiska och partinitiska intressen. Det var dock symptomatiskt att motionen i år om besvär rätt vid kommunala tjänstetillsättningar demonstrativt avslogs.

Den nationella frihetens bevarande kan under den nya fyraårsperioden i den nuvarande block- och ideologikampen utsättas för de allvarligaste hot. Det är naturligt att detta framkallat ängslan och oro och debatt. Så allvarliga torna sig riskerna att en sam-

lande svensk linje in i det längsta måste eftersträvas. Allra minst får det dock bli en samling, som köps till priset av idéer och livs-åskådningar. Vi voro många som kände oss kränkta i våra samveten, när Sveriges utrikesminister hösten 1945 — i interpellationsdebatten om utlämnandet av de 160 balterna — från papperet läste upp en vänlig maning till de undertryckta baltiska folken att finna sig tillrätta med inkräktarna; kan man gå längre i relativism? Vi förstå vidare inte, hur Sveriges utrikesminister kunnat betrakta utformningen av den rysk-finska pakten såsom vårt land alldeles ovidkommande. Vi inse inte heller, hur en demokrat kunnat såsom utrikesministern tveka i valet mellan »dollarkapitalism» och sovjetdiktaturen — å ena sidan trots alla ofullkomligheter och egenheter folkfrihetens vidöppna föregångsland; å andra sidan enpartisystemets, utsvettningens, polisväldets och de många miljonerna slavarbetares avspärrade jätterike. Det kan omöjligen räknas den svenska socialdemokratin till förtjänst, att den egentligen först i fjol höstas tog bladet från munnen gentemot kommunisterna och ryska metoder. Allra minst har den socialdemokratiska konjunkturbetonade utrikespolitiken under dessa år uppfyllt sedermera handelsminister Gunnar Myrdals tes, inskriven i den nämnda uppsatsen, nämligen »att [i den internationella politiken] förena en sanningskär illusionslöshet med en djärv trofasthet mot traditionsfästa ideal».